

ljevala svoje delo kot regionalno združenje, morajo biti izpolnjeni naslednji pogoji:

- a) najmanj polovica članov MAS iz kategorije A in B, ki delujejo na področju regije, mora pripadati temu regionalnemu združenju;
- b) vsaka arhivska institucija, ki se želi priključiti temu regionalnemu združenju, mora pred tem postati članica MAS;
- c) statut, delovni program in aktivnosti regionalnega združenja morajo biti v skladu s statutom MAS;
- d) generalna skupščina MAS mora na predlog izvršnega komiteja odobriti ustanovitev (ali ponovno ustanovitev) regionalnega združenja z navadno večino glasov.

Ostala telesa MAS

46. Komiteje ustanavlja izvršni komite na pobudo komisije za programski management ali generalne skupščine. Komitejem so dodeljena specifična področja delovanja in reference, ki pa jih ne morejo opravljati brez dovoljenja izvršnega komiteja ali generalne skupščine. Komiteji so lahko razpuščeni s sklepom izvršnega komiteja, razen tistih, ki so bili ustanovljeni na pobudo generalne skupščine. Ukinitve teh lahko sledi samo s sklepom in po predhodni odločitvi generalne skupščine.

ZUSAMMENFASSUNG

Neue Organisation des Internationalen Archivrates

Zdenka Rajb

Damit nach allen Änderungen, die in Europa nach dem Jahre 1988 durchgeführt wurden, die Arbeitsbedingungen des Internationalen Archivrates (weiter IAR) verbessert und verändert werden, traf dieser die Entscheidung, seine Struktur zu ändern und wieder über die den Regeln der Wirkung und Finanzierung nachzudenken und sie den neuentstandenen Verhältnissen anzupassen.

Die bisherige Struktur und Arbeitspraxis von IAR hat sich als ungeeignet erwiesen. Mehrere Komitees entschieden über dieselbe Sache, indem die breitere Mitgliedschaft an den Rand des Entscheidungsprozesses geschoben wurde. Die Kritik bezog sich meistens an die Tätigkeit des Durchführungskomitees.

Mit Hinsicht auf die erwähnten Tatsachen wurde der Vorschlag gemacht, daß das Durchführungskomitee aufs neue organisiert wird. Es wird auch die jährliche Treffung der Delegierten der Kategorie A und B, die eine Art des Aufsichtsorgans der Tätigkeit des Ausführungskomitees bedeuten sollte. Aufs neue haben sich die Kommissionen organisiert, die mit ihrer Arbeit die Tätigkeit des Ausführungskomitees ergänzen werden, es wurden jedoch das Büro und das IAR-Sekretariat aufgehoben.

Die Änderung erteilte auch die Komitees, die nach der Meinung der Mitgliedschaft ihre Arbeit nicht fachlich genug erledigt haben und haben Entscheidungen getroffen, die nicht für die ganze Mitgliedschaft annehmbar waren.

Das Ergebnis der Änderungen sollten fruchtbarere Treffungen der IAR-Körper sein, die in ihre Arbeit eine größere Zahl der Einzelnen einschließen wurden, zugleich wurden die Körpermitglieder nach der neuen Organisierungsschema klarere und genau definierte Verpflichtungen bekommen. Die neue Organisationsstruktur sollte auch zum schnelleren Anpassen auf die neuentstandene Verhältnisse beitragen.

Razvojna pot organizacije Rdečega križa v Mariboru ob fondih Pokrajinskega arhiva Maribor

Slavica Tovšak

Že leta 1879 je bilo na slovenskem prostoru ustanovljeno prvo društvo Rdečega križa, ki je obstajalo do 7. 11. 1918, ko je društvena uprava podala ostavko in se reorganizirala v slovenski Rdeči križ (dalje RK). S tem je prenehala delovati kot podružnica avstrijskega RK na Dunaju. Do zloma predaprilske Jugoslavije se organiza-

cijsko stanje ni bistveno spremenilo. V vojnem času je dobila organizacija RK novi smisel in novo vsebino.

Na ustanovnem sestanku jugoslovanskega Rdečega križa, marca 1944 v mestecu Drvar, so bile dane smernice, da naj se RK čimprej orga-

nizira v posameznih republikah nekdanje Jugoslavije.

V težkih razmerah je v mesecu juniju 1944 potekal ustanovni sestanek RK za Slovenijo. Ustanovnemu občnemu zboru 18. junija 1944 so prisostvovali: dr. Drago Marušič (bivši ban in minister, član SNOS), Jaka Avšič (namestnik komandanta Glavnega štaba NOV in POS), Vida Tomšič (članica SNOS), Andrej Ilc (župnik), dr. Bogdan Breclj (šef vojaške bolnišnice). Prisotni so bili tudi zastopniki inozemskih vojaških misij.

V fondih Pokrajinskega arhiva Maribor hranimo gradivo, iz katerega je razvidna povojna razvojna pot RK na mariborskem območju. Najobsežnejši fond predstavlja gradivo Okrajnega odbora RKS Maribor (1955-1965), 8,4 tekočih metrov. Zaključeno celoto predstavljajo še naslednji fondi: Okrajni odbor RKS Maribor-mesto (1945-1955), 3,5 tekočih metrov, Okrajni odbor RKS Maribor-okolica (1946-1955), 2 tekoča metra, Okrajni odbor RKS Murska Sobota (1946-1962), 2 tekoča metra, Okrajni odbor RKS Slovenj Gradec (1946-1955), 2 tekoča metra, Okrajni odbor RKS Ptuj (1946-1957), 0,5 tekočega metra.

Prvi arhivski podatki kažejo, da je 8. maja 1945 dr. Vrečko s svojo ekipo prevzel ves aparat bivšega nemškega RK (Oeutsches rotes Kreuz) ter organiziral zdravniško in bolničarsko pomoč v mestu. To so bile prve, več ali manj samoiniciativne akcije, ki so spontano potekale do 16. maja 1945. Tega dne je v Mariboru potekal pripravljani sestanek za ustanovitev okrožnega odbora RK. Na poziv Mestnega odbora OF so se udeleženci zbrali v Gregorčičevi ulici in se že dogovarjali o ustanovitvi posameznih odsekov, ki bi pričeli z izvajanjem določenih nalog. Načrtovano je bilo delo sanitetnega in prehranjevalnega odseka, odseka za nabavo oblačil ter odseka za propagando in podmladek. Dvanajst dni zatem, to je 28. maja, je bil dokončno ustanovljen Okrožni odbor RK za Maribor. Časa za nadaljnje ukrepe je bilo malo, saj je bil Maribor mesto ruševin; povsod je vladal nered, ljudje so potrebovali pomoč, nasvete, iskali so svojce, pogrešane. Prebivalstvo se je borilo z lakoto, nalezljivimi boleznimi, vse več je bilo nerešenih stanovanjskih vprašanj. K vsemu temu se je pridružila še nizka zdravstvena in higijenska prosvetljenost ljudi. Zato je Okrožni odbor RK dal pobudo za formiranje okrajnih odborov, ki bi lahko pričeli s konkretnimi in neposrednimi akcijami.

One 16. julija 1945 je bil v telovadnici meščanske šole v Cankarjevi ulici ustanovni občni zbor za okraj Maribor-mesto. Izvoljen je bil Mestni odbor RK. Temu je sledila ustanovitev Okrajnega odbora RK Maribor-okolica, Okrajnega odbora RK Slovenj Gradec, Okrajne-

ga odbora RK Ptuj in Okrajnega odbora RK Murska Sobota. To je bilo nujno, saj je pričela prihajati pomoč iz tujine.

Tako je kanadski RK poslal 17 zabojev sanitetnega materiala in posteljnega perila. Glavni del te pošiljke je bil namenjen vojnim bolnišnicam za ranjence, preostali del pa civilnim ambulantam. Vojna dediščina le-teh je bila v Mariboru dokaj skromna. Poleg ambulate na Koroški cesti sta delovali še ambulanti na Glavnem trgu in Koroškem kolodvoru. Oa bi bila pomoč kljub temu učinkovitejša, je bila dodeljena taborišču na Teznem in na Studencih še pomoč v obliki sanitetnega osebja in drugih prostovoljcev.

Če se vrnem nazaj na organizacijsko shemo, moram povedati, da ta še vedno ni bila v celoti prilagojena organizaciji politične oblasti. Zato je sledila ustanovitev krajevnih odborov oziroma na področju mesta mestnih četrti (kvartov), kar približno ustreza velikosti današnjih krajevnih skupnosti. Na področju mesta so obstojali krajevni odbori koroške, kolodvorske, tezenske, magdalenske, studenske, pobreške, frančiškanske, meljske, stolne, krčevinske četrti. Omeniti velja še krjevne odbore v Sp. Radvanju, Novi vasi, Limbušu, Brezju in Kamnici. Nova vas in Sp. Radvanje sta se kmalu zatem združila v en krajevni odbor. Predvidena je bila tudi priključitev krajevnih odborov Košaki, Hoče, Reka, Pohorje. Dokončna slika krajevnih odborov se je izoblikovala do decembra 1945.

V času ustanavljanja novih organizacijskih oblik RK je bil ustanovljen za Mariborčane zelo pomemben poizvedovalno-informacijski odsek, ki ga je ustanovil MO RK že 18. julija 1945. Ta je uspešno nadomestil dotedanji štab za repatriacijo in je imel v bistvu isto funkcijsko nalogo, saj je sprejemal poizvedbe za pogrešanimi, interniranci, partizani, izseljenci. Pozneje je prevzel tudi nalogo poizvedovanja za pogrešanimi vojaki bivše nemške vojske. Nastavljena je bil tudi kartoteka padlih borcev in ujetnikov ter pripravljen seznam grobov padlih v tujini. V prvem letu je bilo v zvezi z navedenimi akcijami opravljenih 4800 radijskih poizvedb in odposlanih okoli 22.000 poizvedovalnih dopisov.

Velike potrebe so narekovale organizacijo prvega samaritanskega tečaja, ki se je kasneje preimenoval v tečaj prve pomoči. Prvi slušatelji so dobili osnove zdravstvene vzgoje že 1. avgusta leta 1945.

Ti tečaji so imeli svojo vrednost, saj je bilo nujno potrebno dvigniti higijensko raven prebivalstva, ki je bila na zelo nizki stopnji. Zaradi tega so bili pogosti izbruhi nalezljivih bolezni pa tudi smrtnost otrok je naraščala.

V letu 1945 je na obeh samaritanskih tečajih opravilo izpit 40 tečajnikov. Samaritanke so de-

lovale v zbirni bazi na Studencih in v bogoslovju. S posebno ekipo so se uspešno postavile v bran pegavici, ki je takrat kosila med mariborskim prebivalstvom. Že v letu 1945 je bil organiziran na vseh 11 šolah tudi podmladek RK. Kmalu se je s priključitvijo okoliških vasi k mestu število osnovnih šol povečalo še za šest.

Kot zanimivost naj omenim še organizacijo reševalno-plavalnega tečaja, na katerega se ni prijavil nihče, in šoferskega tečaja, kjer je opravilo izpit 7 kandidatov.

Kanadskemu RK, ki sem ga že omenila, so se izvajanju humanitarne pomoči pridružila skoraj vsa nacionalna društva RK na svetu (zlasti UNRRA in CARE). Izkazali so se naši rojaki v Ameriki, ki so takoj po osvoboditvi poslali nad 125 vagonov obleke, perila, odev, plenice, opreme za dojenčke, mila, sladkorja, mleka v prahu, konzervirane hrane, riža, čokolade, ribjega olja, vitaminskih preparatov, obvez, gaze, zdravil (od penicilina do streptomicina), insulin, sulfamid, kirurške instrumente, rentgenske aparate, opremo za klinike. Tako so bile do konca leta 1948 razdeljene ogromne količine različnega materiala posameznikom in ustanovam. Veliko hrane se je porabilo za izboljšanje obrokov v šolskih kuhinjah, bolnišnicah, otroških domovih. Prva seja Okrajnega odbora RK Maribor-mesto je bila 26. februarja 1946 na Koroški cesti št. 5. Da bi potekalo delo bolj urejeno in sistematično, so se dokončno oblikovali posamezni odseki: sanitetni odsek, finančno-gospodarski odsek, administrativni odsek, podmladek RK in propagandni odsek.

Iz poročil okrajnih tajnikov v oktobru 1946 je razvidno, da so delovali naslednji okrajni odbori: Maribor-mesto z 10.110 člani, Maribor-okolica s 40 krajevnimi odbori in 5518 člani, Slovenska Bistrica s 36 krajevnimi odbori in 2000 člani, Ptuj z 8657 člani, Ljutomer z 19 krajevnimi odbori in 1579 člani, Murska Sobota s 44 krajevnimi odbori in 3518 člani, Dolnja Lendava s 37 krajevnimi odbori in 2590 člani, Prevalje z 48 krajevnimi odbori in 6276 člani ter Gornja Radgona. Konferenca je pokazala, da obstajajo določene slabosti pri delovanju posameznih krajevnih odborov. Po navodilih Glavnega odbora RKS so se odbori RKS hitro prilagodili novi upravni razdelitvi LRS (zakon je sprejel SNOS 10. sept. 1946).

Pri izvajanju nalog je bila zlasti aktivna magdalenska četrt. Da bi okrepili delovanje nekaterih manjših organizacijskih oblik, so 1. oktobra odpadle tri krajevne enote: Limbuš, Hoče in Kamnica, Košaki so se združili s kolodvorsko četrtjo, Brezje pa s Pobrežjem.

Omembe vredna je akcija vseh okrajnih odborov v letu 1946. Kljub lastni borbi za obstoj, številnim problemom, ki so pestili krajevne organizacije in okraje, so vse organizacijske enote

sprejele pobudo za pomoč albanskemu narodu, ki ga je prizadelo hudo neurje in poplave. Da bi omilili naravno ujmo, ki je rušila mostove, odnašala živino, uničila jesenski pridelek, so se povsod ustanavljali odbori za pomoč albanskemu ljudstvu. Podobnih akcij je bilo kasneje še več. Leto 1947 je pomenilo leto reorganizacij tudi na področju RK. Na območju MO RK so se ukinjale četrti in ustanavljali rajoni; najmanjše enote so se imenovalle terenski odbori.

Dne 29. 7. 1947 je bil na skupščini RKS sprejet sklep o združitvi kolodvorske in koroške četrti v I. rajon z desetimi terenskimi odbori. Ta je imel svojo prvo sejo že 6. avgusta v Aškerčevi ulici. Konec leta je imel 14000 članov OF in le 6000 članov RK. Podatka pričata, da je bilo še premalo storjeno za pridobivanje članstva in pravilno pojmovanje RK v najširšem smislu.

Dne 31. julija 1947 je nastal iz magdalenske, studenske in radvanjske četrti ter Nove vasi II. rajon z osmimi terenskimi odbori. Dokončna reorganizacija je bila izvedena do 31. avgusta 1947. Dne 5. avgusta je nastal še III. rajon s sedmimi tereni.

Terenski odbori kot najnižje enote niso bili registrirani na notranjem odseku in so predstavljali pomoč rajonskim odborom, kar pa ne pomeni, da predsedniki oziroma tajniki terenskih odborov niso bili zastopani v njih. Volilni sistem je bil urejen tako, da se je volil na vsakih 200 prekoračenih članov en delegat, za mestno skupščino pa po en delegat na vsakih 300 prekoračenih članov. V vseh odborih so bili tudi zastopniki drugih množičnih organizacij (npr. LMS, OF, AFŽ). Tako se je o delu RK poročalo na vseh masovnih sestankih družbeno-političnih organizacij.

RK se je s svojim programom vključil tudi v program prve petletke. Z moralno in materialno podporo je sodeloval tudi pri gradnji mladinske proge Šamac-Sarajevo.

Konec leta 1947 je bilo na mariborskem območju 12.161 članov RK ali z drugimi besedami 30% vseh volilnih upravičencev.

Terenski odbori so vse bolj dobivali kompetence za reševanje prošelj, npr. za obdaritev, za sprejem v šolsko kuhinjo, podmladek RK, počitniško kolonijo. Sicer pa so prejeli posebne vzorce za mesečna poročila, ki so jih oddajali rajonskemu odboru do 5. v mesecu. Uspehi nove organiziranosti so se kmalu pokazali, vendar v različnih rajonih različno. Tako so na prvem rajonu hitro spoznali smisel novega delovanja; na II. rajonu se je večja aktivnost pokazala šele v letu 1948. Da je preosnova v terenski in rajonski odbor v prvi fazi vplivala neugodno, se je odražalo npr. pri raznih akcijah, ki so bile izpeljane v okrnjeni obliki in šibki povezavi na

relaciji rajon-terenski odbor. Največ težav je imel III. rajon, kjer so se terenski odbori oblikovali najpozneje.

Ti procesi oblikovanja so spremljali tudi druge okrajne odbore. Okrajni odbor RK Ptuj je imel ustanovni sestanek 18. julija 1946. Tega leta je bilo na območju okraja 4416 članov RK. To število je do leta 1952 preraslo na 9164 članov. Dejavnost organizacije je bila v prvi fazi usmerjena v socialno pomoč, ko pa je pričela dobivati nove naloge na področju zdravstvene službe, se je v skladu z razvojem celotnega sistema tudi tu pokazala potreba po večji decentralizaciji. Nove metode in način dela naj bi pritegnile v svoj okvir čim širši krog članstva.

Vsebinska oblika dela RK, sta se sčasoma zopet spreminjali. Prebivalstvo v Mariboru je naraščalo, vse večji je bil odstotek zaposlenih v industriji. Pokazala se je izrazita potreba po novih kadrih, saj je bilo treba nuditi pomoč ob nezgodah, vzgojiti zdravstveno osebje, dvigniti higienski nivo, posvetiti posebno skrb obolelim za TBC, sodelovati pri ustanavljanju otroških domov, organizirati podmladek RK na osnovnih in srednjih šolah. Pri vseh teh nalogah so odigrali pomembno vlogo rajoni. Že leta 1948 so se med njimi organizirala tekmovanja, ki so prerasla v tekmovanja med okrajnimi odbori. Vsak rajon oziroma okraj si je prizadeval nabrati čim več delovnih ur pri delovnih akcijah, množičnih manifestacijah, množičnih cepljenjih, razdeljevanju propagandnega materiala, organizaciji posvetovalnic za matere, pripravi množičnih sestankov, usposabljanju pomožnega zdravstvenega kadra, nabiranju zdravilnih zelišč, delovanju podmladkarjev. Prav na tem področju so bili doseženi precejšnji uspehi. Osnovne šole Melje, Cankarjeva I, Cankarjeva II, Gosposvetska in Center so imele 1228 učencev, od tega 856 podmladkarjev; srednje šole: I. gimnazija, III. gimnazija, IV. gimnazija, klasična gimnazija, učiteljske, ekonomski tehnikum, srednja kmetijska šola pa so imele 3047 dijakov, od tega 1965 članov RK. Uspešno sta delovali tudi dve šolski kuhinji in sicer prva na Glavnem trgu za 180 socialno šibkih otrok, druga pa v Vetrinjski ulici, katere kapaciteta je bila do 250 otrok.

Sedež MO RK se je v tem letu preselil z Rotovškega trga 9 na Valvasorjevo ulico 31. Delo RK je bilo vse bolj koordinirano z Upravo socialnega fonda in socialnim skrbstvom. Dvakrat je bila v Mariboru na obisku delegacija švedskega RK »Spasite deco«, ki je spremljala transport hrane za bosanske otroke.

V letu 1948 je RK prevzel razdelitev pomoči Mednarodnega dečjega fonda (dalje MDF). To delo je opravljal tri leta in v tem času so terenski odborniki ter aktivisti organizirali prek 20 mlečnih kuhinj na terenu. Čeprav MDF ni bil v

sklopu RK, so tajniki opravljali vsa administrativna dela, pripravljali posebne sezname in pomagali pri delitvi materiala. Zaradi preobsežnega dela se je MDF po treh letih (natančneje 1. 3. 1950) popolnoma izločil iz RK. Oktobra istega leta je predal tudi glavno skladišče MDF. Celotno delovanje tega fonda je po terenih prevzela organizacija Antifašistične fronte žena (dalje AFŽ). Ta je prevzela tudi nadzor nad terenskimi mlečnimi kuhinjami.

V arhivskih dokumentih zasledimo v letu 1948 tudi podatke o prvi počitniški koloniji, ki je delovala pod okriljem mariborskega RK. V Sv. Florjan pri Doliču so prihajali otroci iz vse Slovenije stari od 7 do 15 let. Z njimi so bili organizirani razgovori o vzgojnih navadah, brali so dnevne časopise in prek njih spoznavali svetovne probleme, program KPJ, lokalne dogodke iz NOB. Organizirane so bile interesne dejavnosti v obliki krožkov (npr. zgodovinski, zemljepisni, prirodopisni, risarski). Obe izmeni otrok sta opravili okoli 200 delovnih ur v obliki pomoči kmetom pri žetvenih delih, pri pregledu krompirišč itd. Otroška kolonija je bila financirana z denarno akcijo in z zbranim denarjem raznih prireditev.

Iz programa za leto 1949 je razviden načrtni in sistematični pristop k dejavnostim RK. Okrajni odbor RK je plan razdelil na zdravstveno-prosvetno delo (med drugim naj bi vsak rajonski odbor uredil poljudno-zdravstveno knjižnico), izobraževalno delo (sem sodi organizacija desetih tečajev prve pomoči po 35 tečajnikov, tečajev zdravstvenih aktivistov, predavanja o osebni in splošni higieni, tečajev o negi dojenčkov), socialno dejavnost (organizacija počitniških letovanj, aktiviranje že omenjene kuhinje v Vetrinjski ulici), propagandno dejavnost in ustanovitev sekcije za borbo proti TBC. Slednja je bila ustanovljena 29. aprila 1949 in je že 27. maja pripravila prvo razstavo o TBC v beli dvorani na Partizanski cesti. Obiskovalci so si delo sekcije lahko ogledali v okviru štirih oddelkov: navodila za zdrave, navodila za bolne, anatomski kotiček, Maribor v borbi proti TBC. Razstavo je obiskalo 14.000 ljudi in je bila pripravljena s posebnim namenom: število novoodkritih obolenj je naraščalo, do konca leta 1948 pa je zaradi tuberkuloze umrlo že 200 oseb.

Kot preventivni ukrep je sekcija pripravila številna predavanja o tej nevarni bolezni po terenih, delovnih kolektivih; predavanja so bila opremljena s filmi in slikovnim materialom. Pod njenim okriljem so manjše enote nastajale tudi v delovnih kolektivih, npr. v Mariborski livarni, pri Državnih železnicah. Prav na teh sestankih so najpogosteje obravnavali težek stanovanjski in gmotni položaj tuberkuloznih bolnikov, katerim je lahko veliko pomagala prav delovna sredina.

Po vseh rajonih je bila izvedena nabiralna akcija, katere cilj je bil, pokloniti knjižnico pljučnemu oddelku splošne bolnišnice. Na sestanke sekcije so bili pritegnjeni tudi zastopniki množičnih organizacij. Med vidnejše uspebe sekcije šteje tudi organiziranje dodatnih bolniških nakaznic za pljučne bolnike, saj je bil kljub vsestranski podpori zastrašujoč podatek, da je leta 1950 v Sloveniji umrlo 731 ljudi za tuberkulozo.

Sicer pa je RK v letu 1950 svojo dejavnost močno okrepil na zdravstvenem polju. Prvič so se tečaji prve pomoči prenesli v domove učencev v gospodarstvu, po liniji podmladka pa so se na vseh šolah ustanavljali higienski aktivni. Higienski kotički so postali nepogrešljivi del opreme sleherne učilnice (milo, umivalnik in dve brisači).

Še nekaj besed o delovanju RK v okraju Slovenj Gradec. Ta je imel 40 krajevnih odborov s 7785 člani. Kljub visoki številki v prvih povojnih letih ni dosegal zavidljivih uspehov. Zlasti so se slabo izkazale organizacije v Črnečah, Gortini, Golavabuki, Sv. Antonu, Legnu; nekoliko uspešnejši so bili podmladkarji (4414 članov), ki so zbrali kar 407 kg zdravilnih zelišč in drugega materiala. V letu 1951 lahko na tem področju še vedno zabeležimo 68 primerov tifusa. To je bila dediščina velike epidemije iz leta 1945, ko je bacile te nalezljive bolezni zanesla v te kraje umikajoča se okupatorjeva vojska.

Novi premiki v organizacijskem smislu so leta 1951 prinesli spremembe tudi mariborskemu okrajnemu odboru. V mesecu marcu in aprilu je v skladu z drugimi DPO iz treh rajonov nastalo sedem rajonov in iz 26 terenskih odborov 59 terenskih in 7 vaških odborov. Okrajni, rajonski in terenski odbori so bili v fazi vse večjega osamosvajanja. Doslej so bili slednji bolj v pomoč rajonskim odborom in kot takšni tudi finančno niso bili samostojni (Glavnemu odboru RK se je sedaj odvajalo le 25% celotnega dohodka). MO RK je doživel še eno preselitev, namreč v Sodno ulico 9.

Do ukinitve rajonov, to je do leta 1955, se obstoječe stanje ni več bistveno spreminjalo: I. rajon je imel sedež na Rotovškem trgu, II. rajon v Cankarjevi ulici, III. rajon je poleg 12 terenov obsegal še Zg. Radvanje, Sp. Radvanje, Borovo vas in Rožno dolino; IV. rajon je imel z devetimi terenskimi odbori sedež na Studencih, V. rajon je deloval s šestimi terenskimi odbori na Pobrežju, VI. rajon je obsegal območje Tezna in najmlajši je bil VII. rajon s sedežem v Kamnici (ustanovljen je bil šele v mesecu aprilu).

Volilni sistem je bil organiziran tako, da se je v terenske odbore volilo 5-9 odbornikov, za rajonske odbore pa se je na vsakih 50 članov volil en delegat.

Za volitve v mestno skupščino se je obdržal dosedanj ključ, to je en delegat na 200 članov.

Rajonske skupščine so po takšni volilni shemi šteje 60-70 delegatov, mestna skupščina pa 90.

Podmladek RK je medtem dopolnjeval in nadalje razvijal svoj program na 40 šolah (9 gimnazij, učiteljske, kmetijski tehnikum, ekonomski tehnikum, 15 osnovnih šol ter 13 industrijskih in gospodarskih šol). Učenci in dijaki so spoznavali zdravstveno-prosvetno vzgojo, pomen tovarištva, ljubezen do domovine, smisel dopisovanja z vrstniki iz tujine.

Na seji MO RKS Maribor, 10. decembra 1951 je bil sprejet sklep o tem, da se kuhinje PRK predajo Svetu za kulturo in prosveto; kljub temu sklepu pa je MO RK še naprej plačeval hrano socialno ogroženim otrokom. Do leta 1955 se je število podmladkarjev povzpelo na 24.298 članov in so bili razporejeni v 111 organizacijah PRK.

Njihovo delo se je vse bolj navezovalo na ostale izvenšolske aktivnosti (tabornike, pevske zборе, folklorne skupine). Mnoge šole, zlasti osnovne, so pridno skrbale za higienske kotičke in zdravstvena predavanja o borbi proti TBC, alkoholizmu, kajenju.

Osnovne smerice za delo RK v letu 1952 so bile usmerjene v akcije za izboljšanje higienskih razmer, zdravstveno-prosvetno delo, pomoč zdravstveni službi, borbi proti TBC.

Že prva asanacijska dela so zajemala čiščenje in beljenje stanovanjskih prostorov, ureditev toaletnih prostorov, skrb za zdravo pitno vodo, ureditev kanalizacije in obcestnih jarkov, boj proti mrčesu. To nalogo so najprej prevzemali socialno-zdravstveni sveti in aktivni, kjer so bili vključeni predstavniki RK, mladine in AFŽ. Pri zbiranju sredstev in materiala za asanacije so sodelovali tudi prebivalci, oblastni organi, podjetja in ustanove.

Tudi v kasnejših letih so vaščani zaostalejših in pasivnih krajev z veliko požrtvovalnostjo, z lastnimi finančnimi in materialnimi sredstvi množično sodelovali v omenjenih akcijah. Najbolj je prišlo to do izraza, kadar je bilo treba rešiti problem pitne vode. Les, pesek, dovoz, odvoz pa tudi prostovoljno delo je bilo možno organizirati brez večjih problemov.

V desetletju po letu 1950 se je uspešnost delovanja komisije za male asanacije večkrat potrdila. Poskrbela je za pregled petih zajetij na Turškem vrhu, za vodovod na Ptujski gori, Grajski studenec pri Ptujski gori, vodnjak Firbušek, javni vodnjak na Strmcu, pripravila teren za vodovod Pameče, pomagala pri usposobitvi vodovoda v Vinarju, pregledali so tudi teren za vodovod šole na Ledini, vodovod na Kapli, v Svečini, Zg. Dupleku in v Jedrti. V obravnavanje problematike malih asanacij so se uspešno vključevali tudi občinski ljudski odbori.

Med zelo dobro zastavljene naloge spada tudi priprava tipiziranih načrtov za gnojne jame, ki

so jih sprejele vse občinske komisije brezplačno, priprava tipiziranih načrtov za individualna smetišča in sestava obširnih navodil za asanacijo vodnjakov.

V letu 1952 so se pričeli dvoletni zimski zdravstveno-prosvetni tečaji za dekleta in žene. Tečajem je prisostvovalo okoli 40.000 udeleženk. Kasneje so se ti tečaji pričeli organizirati tudi po podjetjih za delavke; veliko razbremenitev zavodom za socialno zavarovanje pa je predstavljalo usposabljanje kadrov za nego bolnika v domači oskrbi.

Vzporedno z novostmi v vsebinskem delovanju RK se je skladno z reorganizacijo okrajnih ljudskih odborov ter decentralizacijo vsega upravnega in političnega dela spremenila tudi organizacijska oblika organizacije RK. Pokazalo se je, da so postali rajonski odbori nepotrebni vmesni forum med mestnim odborom in terenskimi odbori. Vse bolj so začeli zavirati in dušiti iniciativo terenskih odborov, zato se je pokazala potreba po njihovi ukinitvi. Rajonski odbori kot sestavni del dosedanje organizacijske oblike so bili v likvidaciji od 1. 7. 1952 in so bili dokončno ukinjeni s 15. 7. 1952.

Najnižje organizacijske oblike so bile odslej terenski odbori, ki so tvorili skupaj z vaškimi odbori občinski odbor RK. Na vseh organizacijskih stopnjah je bil s tem zagotovljen princip volilnosti in demokracije. Podobna je bila situacija na območju Okrajnega odbora RK Maribor-okolica, kjer je imela do konca leta 1951 centralistična organiziranost za posledico, da se krajevni odbori niso mogli tako razvijati, kakor so jim narekovale njihove potrebe. Zaradi tega je pomenilo leto 1952 pravo prelomnico tudi na finančnem področju. Celotno denarno poslovanje se je preneslo na vaše enote, ki so poslovale na sedežih bivših 66 krajevnih ljudskih odborov na področju okraja Maribor-okolica. Krajevni odbori RK sedaj niso bili več direktno navezani na okrajni odbor, temveč na občinski odbor. S tega mesta so tudi sprejemali vsa navodila in oddajali zahtevana poročila. V smislu novih sprememb se je konec marca in v začetku aprila 1952 od bivšega poljčanskega okraja priključilo k Okrajnemu odboru RK Maribor-okolica 19, od bivšega radgonskega okraja pa 10 krajevnih odborov, ki so bili doslej skoraj brez izjeme zanemarjeni in pasivni. Število krajevnih odborov se je s tem povzpelo na 95, občinskih pa na 34.

Morda bi kazalo omeniti enote okraja Poljčane, ki so v tem letu postale sestavni del okraja Maribor-okolica: Občinski ljudski odbor Oplotnica (KLO Oplotnica, KLO Studenice, KLO Laporje, KLO Vrhole, KLO Žabljek-del), Občinski ljudski odbor Slovenska Bistrica, (KLO Slovenska Bistrica, KLO Zg. Bistrica, KLO

Ložnica, KLO Šentovec, KLO Žabljek-del, KLO Prihova-del, KLO Črešnjevec-del, KLO Tinje-del). Vsak krajevni odbor RK je dobil med drugim tudi nalogo, da je usposobil 3-člansko protituberkulozno sekcijo in uredil postajo prve pomoči, to je sobo z naslednjo opremo: postelja, miza, stol, omarica za prvo pomoč, ki je morala vsebovati zdravila ter obvezni material. Zunanja stran vrat je morala biti opremljena z znakom, da se tu nahaja postaja prve pomoči. Postaja naj bi bila tudi opremljena z zastavo z belim poljem in rdečim križem.

Kompetence občinskih odborov so se omejile le na pomoč pri dvigu članstva odraslih in podmladkarjev, organiziranju tečaja prve pomoči, dajanju smernic pri zdravstveno-prosvetnem delu, asanaciji vasi, vzgoji ženske in kmečke mladine.

Tudi v ptujskem okraju so se občinski odbori začeli oblikovati že v začetku junija 1952. V vsakem izmed njih so z ozirom na potrebe izvolili 2-3 odbornike krajevnih odborov RK. Na mesečnih sestankih naj bi pripravili plan za reševanje tekočih nalog (odstranjevanje odpadkov v vaseh, izpeljava gnojšč, skrb za ustvarjanje lastnih sredstev s prireditvami, srečolovi). S temi denarnimi sredstvi bi si pomagali tam, kjer so bile potrebe največje; pereč je bil zlasti položaj v Halozah, kjer je bilo zaradi slabih higienskih razmer in še slabših prehrabnih navad okuženih s TBC okoli 800 ljudi.

V okraju Slovenj Gradec, ki je meril 847,39 km² in imel 50183 prebivalcev, od tega 6627 članov RK in 6700 članov PRK, je bila predvidena ustanovitev petih občin in s tem petih občinskih odborov RK: Slovenj Gradec, Črna, Ravne na Koroškem, Dravograd in Radlje. Delo v vseh občinskih odborih RK je bilo usmerjeno v pomoč (preventivno in kurativno) zdravstveni službi, zdravstvenim predavanjem za odrasle in mladino, propagandi za cepljenje. Med široke sloje ljudi je prodirala zavest o koristnosti tečajev za žensko in vaško mladino, posebna skrb pa je bila posvečena asanacijam vodovodov oziroma vodnjakov. Analize so pokazale, da je skoraj polovica vzorcev vode neprimernih za uživanje in da je težko najti vodnjak, ki bi odgovarjal higienskim predpisom.

Pri delovanju vseh okrajev v letu 1953 je potrebno omeniti še eno dejavnost. Organizacija RK FLRJ je vnesla v svoj delovni program kot eno izmed prioritarnih nalog zbiranje prostovoljnih, nenagrajenih darovalcev krvi, ki bi jo uporabili v transfuzijske namene. Odziv na prvi odvzem krvi v Mariboru je bil izjemen; 5. 2. 1953 so se pozivu odzvali številni prostovoljci iz Predilnice in tkalnice, Mariborske tekstilne tovarne, Tovarne avtomobilov, Delavnice Boris Kidrič in drugih delovnih organizacij. Tako je bilo do 10.

aprila 1954 registriranih 1089 prostovoljnih krvodajalcev, ki so darovali prek pol tone krvi.

V tednu Rdečega križa v letu 1953 si je Mestni odbor RK Maribor zadal nalogo, da prične z akcijo zbiranja sredstev za gradnjo mladinskega okrevališča. Glavni odbor RK Slovenije je sicer imel takšno postojanko v Savudriji, vendar je bila ta last nekega avstrijskega društva in je pripadala GO le do leta 1955. Zato je že v letu 1954 zaživela v akcijah RK v Mariboru ideja o nakupu zemljišča, centralne zgradbe in jedilnice v Punatu na otoku Krku. S tem so bili dani temelji za razvoj mladinskega počitniškega doma in hkrati poskrbljeno za letovanje bolnih in zdravstveno ogroženih otrok. Še vedno pa sta obstajali mladinski postojanki v Doliču in Ribnici na Pobjorju.

Komisijam, ki so že delovale do leta 1954, to je zdravstveni komisiji, gospodarsko-finančni komisiji, komisiji za boj proti TBC, sekciji PRK ter komisiji za transfuzijo oziroma krvodajalstvo, se je tega leta priključila še komisija za boj proti alkoholizmu. Sklep o formiranju komisije je bil sprejet na IO RK 18. 10. 1954 in že ob ustanovitvi je bilo jasno, da čaka delo komisije dolgotrajna in težka naloga. Ne samo, da so naporu njenih članov često brez pravega množičnega odmeva, tudi širši družbenopolitični faktorji niso storili svojega koraka. V prid tej trditvi govori predlagana akcija RK o uvedbi 5% davka na alkoholne pijače. S tako zbranimi sredstvi bi se dalo že v samih občinah veliko narediti proti temu zlu sodobnega časa, v republiškem merilu pa bi bil to prispevek k tako potrebnim izgradnji doma za zdravljenje alkoholikov. Vendar je bil ta davek uveden malokje, zbrana sredstva pa se niso koristila povsod v prave namene, saj so se stekala v redni proračun. V Ljubljani je bil sicer ustanovljen poseben sklad, vendar se je denar trošil v prvi vrsti za asanacijo in pokrivanje izgub novozgrajene mlekarne, preostali denar pa se je porabil za regresiranje cen mleka in investiranje v mlečne restavracije.

Že v letu 1954 so tekli prvi razgovori o združitvi MO RKS Maribor z Okrajnim odborom RKS Maribor-okolica. S tem naj bi se odstranil zid, ki loči mesto od vasi na eni strani, na drugi strani pa je imelo mesto na razpolago več kadra (zdravstvenega, kulturno-prosvetnega), ki bi lahko pomagal okolici pri dvigu zdravstvene in kulturne ravni. Priprave na združitve so se zaključile naslednje leto in 6. avgusta 1955 je bilo 1. zasedanje okrajnega plenuma RK za Maribor-mesto, Maribor-okolica in Slovenj Gradec. Formalno izvedena združitve je bila še isti mesec, 15. avgusta 1955, in je potekala v skladu z načeli upravne in družbene decentralizacije. Nastalo je 15 novih občinskih odborov, bivše

občinske, krajevne in terenske organizacije pa so se preimenovala v osnovne organizacije Rdečega križa. Formiranje novih občinskih odborov je bilo nujno, saj je predstavljala nova občina samostojno enoto, ki naj bi v bližnji bodočnosti prevzela funkcijo okraja. Na področju dosedanjih okrajev Maribor-mesto, Maribor-okolica in Slovenj Gradec so nastale komune: zgorajmežiška s sedežem v Črni, spodnjemežiška s sedežem v Ravnah na Koroškem, mislinjska s sedežem v Slovenj Gradcu, zgornjedravska s sedežem v Dravogradu, srednjedravska s sedežem v Vuhredu, spodnjedravska s sedežem v Rušah, šentiljska s sedežem v Šentilju, lenarška s sedežem v Lenartu, gradiška s sedežem v Gradišču, slovenjebistriška s sedežem v Slovenski Bistrici, račka s sedežem v Račah, Maribor-Center s sedežem v Centru, Maribor-Tabor s sedežem na Taboru, Maribor-Tezno s sedežem na Teznu, Maribor-Košaki s sedežem v Košakih.

Ker je postajal problem alkoholizma vse bolj pereč tudi v naslednjih letih je 21-članska komisija v letu 1957 pripravila izjemno poglobljen program za boj proti alkoholizmu. Pripravila je navodila za usposobitev sušilnic sadja, propagirala je konzerviranje, organiziral vrsto tečajev za vkuhanje sadja (uvajanje sistema loncev EIGENBER), priporočala gostinskim obratom, naj imajo stalno na zalogi vse vrste brezalkoholnih pijač. Gostinci naj bi dali svoj prispevek tudi s tem, da ne bi točili alkohola vinjenim osebam, vsi ostali ustrezni odbori pa naj bi aktivno pomagali pri ustanavljanju brezalkoholnih mlečnih restavracij.

Po sklepu plenuma Okrajnega odbora RKS Ptuj dne 10. 6. 1957 in plenuma Okrajnega odbora RKS Maribor z dne 22. 6. 1957 se je Okrajni odbor RKS Ptuj z občinskimi odbori RKS Borl, Cirkovce, Desternik, Juršinci, Gorišnica, Lešje, Ptuj, Videm, Središče, Ormož, Kidričevo in drugimi priključil k Okrajnemu odboru RKS Maribor.

Dve leti zatem je bila slika delovanja Okrajnega odbora RKS takšna: V mejah okraja se je udeleževalo 21 občinskih odborov, ki so imeli svoje predstavnike v 41-članskem plenumu, 19-članskem izvršnem odboru in 5-članskem nadzornem odboru. Okrajni odbor je imel pri delu pomoč 10 komisij s 128 člani. Sicer pa so se vsi občinski odbori vse bolj osamosvajali, pomoč okrajnega odbora je bila vedno bolj inštruktajna. Da bi to postale tudi organizacijsko močnejše enote, se leta 1959 združijo občinski odbori Košaki in Šentilj, Ravne in Čroa, Tezno in Rače, Ptuj, Gorišnica in Lešje, Ormož in Središče, Radlje in Podvelka, Slovenska Bistrica in Poljčane.

Šestdeseta leta so pomenila krepitev dela RK na vseh področjih. Večjih organizacijskih spre-

memb ni bilo, le eno združenje je še treba omeniti. Pleoarna seja ob združitvi Okrajnega odbora RKS Maribor in Okrajnega odbora RKS Murska Sobota je potekala v sindikalni dvorani Okrajnega ljudskega odbora Maribor 27. 12. 1962. Okrajni odbor RKS Maribor je v takšni sestavi deloval do 30. 4. 1965. To je leto, ko so bili okraji ukinjeni in pustili povsem prosto pot razvoju občinskih odborov. Občinski odbori Maribor-Tabor, Maribor-Tezno in Maribor-Center pa so zaključili svojo pot delovanja z združitvijo v eno samo občino Maribor leta 1966.

Literatura

1. Zbornik Okrajnega odbora RK Maribor, Maribor 1968
2. Ivica Žnidaršič: O začetkih razvoja RK pri nas, Maribor 1986
3. Ivica Žnidaršič: RK za humanizem, razvoj in mir, Ljubljana 1988.
4. Mariborski Večernik jutra, 1941/34 str. 3
5. Mariborski Večernik jutra, 1934/8 str. 3
6. Večer (priloga) 1954, str. 3

ZUSAMMENFASSUNG

Der Entwicklungsweg der Organisation des Roten Kreuzes in Maribor auf der Grundlage der Bestände des Landsarchivs Maribor

Slavica Tovšak

Gleich nach der Befreiung der Stadt Maribor ist unbeachtet der Entwicklung der politischen Behörden und gesellschaftspolitischen Organisationen eine Art selbstinitiativer Tätigkeiten gelaufen, die zum Anbieten der ärztlichen Hilfe, zur nötigsten Bekleidung, zur Aufnahme der Repatriierten, Lösung der Wohnungsprobleme, zum Suchen und Evidenzieren der Verwandten gerichtet wurde.

In der zweiten Hälfte 1945 kam es zur Konstituierung einzelner Ausschüsse und Sektoren, die mit der territorialen Entwicklung des engeren und weiteren Stadtkerns im Einklang standen. In den späteren Jahren folgte eine Reihe von verwaltungsterritorialen Reorganisationen und parallel damit die Definierung der Rolle und der Pflichten von den Terrain- und Rayonausschüssen.

Die Zahl der RK-Mitglieder wuchs ständig. Die Organisation war besonders tätig auf den Schulen, wo RK Nachwuchse entstanden sind. Auf allen Ebenen hat RK eine Reihe von Bildungskursen organisiert und sich den Problemen jeder einzelnen Mitte angepasst.

Snemanja hrvaških filmskih podjetij v Sloveniji do leta 1941

Vjekoslav Majcen

Prva hrvaška filmska soemanja v Sloveniji

Slovenski igralci in gledališki režiserji so imeli vse od obdobja intendant Stjepana Miletića pomembno vlogo v zgodovini hrvaškega igralsstva. Prav tako pa so kot ugledni gledališki umetniki že od začetkov organizirane filmske proizvodnje na Hrvaškem sodelovali pri nastajanju hrvaškega filma. Eden od njih je bil gledališki umetnik Ignacij Borštnik (Cerklje na Gorenjskem, 1858 - Ljubljana, 1919), igralec, režiser in pisec. Po njegovem scenariju je zagrebški filmski producent Jugoslavija k.d. leta 1919 posnel igrani film Brijuni i sudim.¹ Ignacij Borštnik (že v visoki starosti) je v filmu, katerega zgodba se odvija v romantičnih gorskih predelih, igral eno glavnih vlog. Film je bil posnet v Sloveniji v okolici Blejskega jezera. Soemalca filma Josip Halla in Ljudevit Šašek sta ob delu na igranem filmu

posnela še dva dokumentarna filmska zapisa, ki sta bila z naslovoma Blejsko jezero (Bled o jezeru) in Blejski Vintgar (Vintgar kraj Bleda) vključena v prve filmske žurnale Jugoslavija filma.

Kmalu po snemanju teh filmov je v Ljubljani umrl Ignacij Borštnik. Snemalci Jugoslavija filma so s svojimi kamerami snemali poslednjo pot velikega igralca. Dokumentarni zapis pogreba igralca, ki je enako zaslužen za hrvaško in slovensko dramsko umetnost, je bil tudi uvrščen v Jugoslavijin filmski žurnal.

Pol leta pred temi dogodki je v Celju gostoval ansambel Hrvaškega narodnega gledališča (Hrvatskog narodnog kazališta - HNK). Gostovanje je spremljal snemalac zagrebske Croatia. Filmski dokument o tem gostovanju je bil kot filmski prispevek pod naslovom Sprejem članov